

The Office Of The Principal and Vice - Chancellor

**POROFESA MS MAKHANYA, HLOOHO LE
MOTLATSATJHANSELA
YUNIVESITHI YA AFORIKA
BORWA**

**PUO YA KAMOHELO LE PULO: HO THAKGOLWA HA BEKE YA
MOKGWA O MOTJHA WA HO E TSA DIPATLISISO**

**26 Hlakola – 2 Tlhakubele 2018: *Ho etsa dipatlisiso ho tshehetsa
tswello ya bokamoso ba rona***

- Motsamaisi wa lenane la ditaba, Ngaka Meiya Nthoesane,
Motsamaisi

ya Tshwereng mokobobo, Bophatlalatsi ba ditaba ba Unisa

- Ngaka Daisy Selematsela, Motlatsahlooho ya Tshwereng
mokobobo:

Dipatlisiso, Dithuto tsa ka mora ho phethela dikri ya pele,
Mokgwa

o motjha wa ho etsa dipatlisiso le ho kgetha patlisiso e itseng ho
ba

mohlala wa ho ntlafatsa le ho tsamaisa mokgwa wa ho etsa
dipatlisiso Unisa

- Ditho tsa rona tse hlomphehang tsa phanele, dibui tse menngweng
le

ba nehelanang ka diawate:

- Ngaka David Green, Motsamaisi: Digital Resources Programme, Taylor & Francis: “Ho ntlafatsa mokgwa wa ho etsa dipatlisiso Aforika Borwa le ho atleha dithutong tikolohong ya ho etsa dipatlisiso lefatshe ka bophara”
- Porofesa Ihron Rensburg, Motlatsatjhansela wa Mehlang le Hlooho ya Yunivesithi ya Johannesburg: “Bokamoso - tsela ya ho nahana ka thuto”
- Mof(tsn) Tina Eboka, Group MD: NTP Radioisotopes SOC Ltd, khamphani e laolwang ke Necsa ka botlalo (the South African Nuclear Energy Corporation): “Tsela e sa etsetswang moralo ho tloha dipatlisisong ho isa mokgweng o motjha le kgonahalong ya ho tshehetsa dipatlisiso nako e telele”
- Mof.(tsn) Chantell Ilbury, motataisi, setsebi, sebui, lektjhara, mongodi wa dingolwa tse rekwang haholo le ho ba rakgwebo wa mehlang: “Ho hodisa le

ho atlehisa bohlahe thutong: phetoho e kgolo thutong!”

➤ Mof(tsn) Dudu Nkosi, Motsamaisi wa Phethahatso ya
Tshwereng

Mokobobo: Ditshebeletso tsa Laeborari

- Ditho tsa Khansela tse teng kwano
- Ditho tsa phethahatso le botsamaisi bo kenyeletsang ditho kaofela tse teng tsa tsamaiso
 - Basebetsimmoho ba tswang diinstitusheneng tseo re sebedisanang le tsona
 - Basebetsi ba mafapha a tsa thuto le ba seng mafapheng a thuto ba Unisa
 - Baithuti ba Unisa
 - Bathahaselli ba diinstitushene tsa rona
 - Baeti ba hlomphehang, bomme le bontate

Le amohelehile ka mofuthu Bekeng ya selemo le selemo ya Dipatlisiso le Mokgwa o motjha wa ho etsa dipatlisiso. Selemong sena re keteka beke ya rona ya bosupa ya dipatlisiso le mokgwa o motjha wa ho etsa dipatlisiso, mme ho thabisa haholo ho bona kamoo ketsahalo ena ya selemo le selemo ya mokgwa o motjha wa ho etsa

dintho e neng e ntse e bontsha diketsahalo lekaleng la rona le setjhabeng sa rona, haholoholo jwalo ka ha di amana le phetoho ya tsona le karolo ya bohlokwa e bapalwang ke dipatlisiso ho tsamaisa mosebetsi oo.

Dilemong tse supileng tse fetileng, potefolio ya rona ya dipatlisiso e ntse e sebetsa ka thata ho matlafatsa dipatlisiso le bafuputsi ba rona ho ba ba kgabane hore ba be le seabo sa bohlokwa – mme, sa bohlokwa ka ho fetisisa, ka tsela e bontshang kameho e itseng tsepamisong ya dipatlisiso le ditseleng tseo dintho di etswang ka tsona tse tla ba le seabo tsweletsong ya bokamoso ba rona: ba Unisa mmoho le ba naha le kontinente ya rona, tseo kaofela di tsamaellanang le ponelopele ya yunivesithi e thusang ho tshwaetsa bokamoso molemong wa batho kaofela.

Mookotaba wa beke ena ya rona ya dipatlisiso ke “Ho etsa dipatlisiso ho tshehetsa bokamoso ba rona,” mme o itshetlehile motheong o tiileng wa mookotaba o fetileng ho netefatsa hore tswelopele ya porojeke ya ho fetola mokgwa wa rona wa ho etsa dipatlisiso le ho tsamaellana ha dipuisano tseo re tlamehang ho ba le tsona.

Selemong sena dibui tsa rona tse menngweng di fana ka bopaki bo

matla feela bo tla tliša phapang dipatlisisong tša naha le lefatsheng ka bophara, eo ke le netefaletsang hore e hlahella ka ho lekana dithutong le mekgweng e sebediswang. Ke a tseba hore dipuisano tše tshwanang le tsena di buuwa kontinenteng le lefatsheng ka bophara, ka ha dikamano tša diphepetso tša ditaba tše amanang le maemo a bophelo ba batho le dipolotiki, ho se lekane haholo ha maemo a bophelo setjhabeng, ho eketseha ha batho ba fallang le ho eketseha ha ho arola dibaka tša bohohoholo tša thuto e phahameng ho hloka hore ho be le dipatlisiso tše sa ntlafatseng le/kapa tše sa tsepamiswang ho STEM. Ho na le kutlwisiso e atang ya tlhokeho e potlakileng ya dipatlisiso thutong ya social science le humanities, e tla thusa ho rarolla mathata ana a eketsehang ka potlako. Jwalo ka sosiolojiste, ke tlameha ho bua ho tswa pelong ya ka hore ho thabisa haholo ho bona dipatlisiso di eketseha karolong ena, eo e seng e le nako jwale e sa tsotellwe lefatsheng ka bophara. Le jwale ke thabetse ho bona hore kgutsufatso ya STEM e se e atolositswe ho ba STEAM ka ho kenya tlhaku ya A, e emetseng Bonono mohopolong wa bona o akaretsang, ka ha karolo ena e le ya bohlokwa e lokelang hore re e shebe ka botlalo.

Ka hoo ke tlameha ho lebohisana Ngaka Selematsela le mosebetsimmoho le rona ya tswang Potefolieng ya Dipatlisiso,

Dithutong tsa ka mora dikri ya pele, Mokgweng o motjha wa ho etsa dipatlisiso le Ho kgetha patlisiso e itseng ho ba mohlala wa ho ntlafatsa le ho tsamaisa mokgwa wa ho etsa dipatlisiso ka ho etsa lenane le felletseng le netefatsang hore ho tla shejwa ho fapana ha dipatlisiso tsa rona.

Bamemuwa ba hlomphehang, bomme le bontate, ntshetsopele ya setjhaba e itshetlehile tsebong le ho tshwaetswa ke takatso ya batho ya ho batla ho tseba ka se itseng. *Tlhoko ya rona ya ho batla ho tseba* se itseng haesale e le bohlokwa ho tshabo ya ho se tsebe, mme maikutlo a rona a tletseng mehopolo e metjha ka bophelo, le oona a netefaditse hore tse ngata tseo re ithutileng tsona di bile le ntshetsopele le katleho bathong – tswelong ya rona ya nako e telele re le batho le polaneteng. Nakong eo lereo la Fourth Industrial Revolution le buuwang ke motho e mong le e mong mme seo lereo le se bolelang se fumana tshehetso lefatshe ka bophara, rona mona ntlheng e ka borwa ya Aforika re lwana dintwa tsa rona tsa phetoho, kgolo le ntshetsopele – ntwana ya rona ya ntlafatso le katleho – e ka bang bohlokwa kapa ya se be bohlokwa diphetohong kaofela tsa Fourth Industrial Revolution. Re ithutile ebile re tswelapele ho ithuta hore ka ha “motho ke motho ka batho,” mme le ha ho le jwalo, re lebelletswe ho sebetsa ho ya ka maemo ao re a utlwisang, ao ka

dinako tse ding a tshehetsang bohlokwa ba mekgwa ya ho etsa dipatlisiso e ka fapanang le ya lefatshe ka bophara. Re tlameha ho itshepa ho etsa jwalo, le ho bolela kapa ho bontsha hore re na le tokelo ya ho etsa jwalo.

Hona ho amana le dipuisano tsa jwale tsa hore tsela e itseng ya ho etsa dintho ke yona feela e ka sebetsang le tshwaetso ya yona e tswelang matleng a tsela eo dintho di etswang ka yona thutong ya rona e phahameng, haholoholo mokgweng oo dipatlisiso di etswang ka oona. Ka ho kena dipuisanong, re tla be re kenya letsoho mosebetsing wa ho iphumana le ho inkela diqeto ditabeng tse amang tlhaloso ya ho ba Moaforika.

Ha ke qetela, basebetsimmoho, bomme le bontate, ha re nahanisa ka hloko: maamong a dipolotiki a jwale a ka fetohang neng kapa neng le ho ama maikutlo, ho na le kotsi ya ho tlwaela ho sebedisa puo e amang batho ka tsela e itseng le ho ba le mapetjo ao hangata a kenyeletsang ditaba tseo e seng tsa bohlokwa, tse buuwang di sa nahanisiswa, ha ho buuwa le baetapele ba fapaneng. Re a bona hore diinstitushene tsa rona di hloka di hloka mofuta ona wa dipuisano tse sa laoleheng. Ke na le tshepo ya hore Unisa e fana ka tsona. Beke ena ya dipatlisiso le mokgwa o motjha wa ho etsa dipatlisiso ke e le

nngwe ya tsona!

Le ha ho le jwalo, ha re se lebaleng bohlokwa ba dipatlisiso tse etswang le ho hlahiswa yunivesithing ena le diinstitusheneng tse ngata tseo re sebedisanang le tsona mona le hohle kontinenteng ha jwale, boo ka dinako tse ding bo sa bonahaleng. Haeba re tseba maemo a rona e le ka nnete mme re ikemiseditse ho ntshetsa dipatlisiso pele ho etsa hore diyunivesithi tsa Aforika di be le phetoho, di ipuse, eneji ya rona e tlameha ho lebiswa tlhahisong, pontshong le karolelanong ya diathikele, diphatlalatso le dingolwa tse ding tse hlahiswang ke dirutehi tsa rona tsa Aforika.

Ka hoo, ha le itokisetsa ho natefelwa ke beke ena ya diketsahalo tse monate, mohlomong nka kgothaletsa rona bohle ho nahana ka moo Unisa, e nang le laeborari e kgolo ka ho fetisisa hemisfereng e ka borwa, e ka qalang ho bokella, ho etsa dikhathaloko le ho bontsha mesebetsi ya bafuputsi ba rona ditabeng tsena tsa bohlokwa, le ka moo basebetsi ba rona ba rutang ba ka tshehetsanang ka teng ka ho sebedisa le ho ngola ka mesebetsi ena dipatlisising tsa bona, ho kenyeletswa le ha ba fana ka puo dikhonferenseng le dikopanong tsa thupello.

Nakong ya puo ya rona ya pulo ya selemo sena ke buile ka tlhoko ya

hore rona jwalo ka yunivesithi re tlohele *ho buwa ka* phetoho mme re *etse* phetoho. Dipatlisiso le mokgwa o motjha oo di etswang ka oona o ka ba mohlala mme o tlameha ho ba mohlala o motle wa maikemisetso ao. Re lokela ho ntlafatsa dipatlisiso tsa rona le ho tshehetsa bafuputsi ba rona.

Diyunivesithi ka mehla haesale di nkwa e le dibaka tse o tlosang mathateng a bophelo bo tlwaelehileng, di hole le ditaba tsa nnete tsa setjhaba sa tsona seo di se sebeletsang, mme ka hoo re bitsetswa ho bontsha hore sena ha se nnete. Dipatlisiso le mokgwa o motjha oo di etswang ka oona di tlameha ho hlaloswa ho dumella hore bohle ba nke karolo, mme diinstitushene tsa lesedi, bokgoni le kutlwisiso di tlameha ho nka mehato ya nnete ho kgothalletsa moralo wa ntshetsopele le pholisi molemong wa setjhaba le lefatshe kaofela.

Ke le lakaletsa ho kena dipuisanong ka katleho, ho ba le dipuisano tse kgothaletsang ho nahanisa ka hloko le ka katleho bekeng ena ha re keteka mokgwa o motjha wa ho etsa dipatlisiso Unisa.

Ke a le leboha.